

Published on www.bilvavi.net

[Home](#) > סוגיות בפרשה 006 תולדות איסור הסתכלות ברשע

סוגיות בפרשה 006 תולדות איסור הסתכלות ברשע

איסור הסתכלות ברשע מידת חסידות או מעיקר הדין

[א] איתא בפרשה (תולדות כ"ז א') "ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות". לטעם הדבר, פירש הרשב"ם ע"ד הפשט, "מן הזקנה", כפי שמצינו בעלי (ש"א ג' ב'). ורש"י מביא ג' פירושים ממדרשים. הראשון, שכהו עיניו מעשן קטורת עבודה זרה שהקטירו נשות עשיו. השני, מדמעות מלאכי השרת שנפלו על עיניו בשעת העקידה (וכן פירש בתרגום יב"ע). השלישי, כדי שיטול יעקב את הברכות. בספורנו מביא פירוש נוסף, שהיה זה כעונש על שלא מיחה בעשיו, כעונשו של עלי שכהו עיניו על שלא מיחה בבניו (עי' רש"י ש"א ג' ב'). ובמדרש (ב"ר ס"ה י') מובא שכהו עיניו על שהעמיד בן רשע. אמנם בגמרא (מגילה כ"ח א') מצינו פירוש אחר, "רבי אלעזר אמר [המסתכל בדמות אדם רשע] עיניו כהות שנאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות משום דאסתכל בעשו הרשע". והנה הגמרא במגילה שם קודם לכן דנה בסוגית ההסתכלות ברשע. "שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה, במה הארכת ימים וכו' אמר לו, מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע, דאמר רבי יוחנן אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע, שנאמר לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך". ולכאורה צ"ע בשו"ט בגמרא. הרי רבי יוחנן אמר שאסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע, משמע שיש בכך איסור מעיקר הדין. אבל הרי רבי יהושע בן קרחה אמר שלכן האריך ימים, ואם הסתכלות ברשע אסורה מעיקר הדין, איך האריך ימים דוקא בזכות זו. ועוד ראה שאין כאן איסור מעיקר הדין מכך שהגמרא שהבאנו לעיל טוענת שיצחק כהו עיניו על שהסתכל בעשיו הרשע, ולא מסתבר שיצחק עבר על דבר שהוא אסור מעיקר הדין, שהרי האבות הקדושים קיימו כל התורה כולה. א"כ לכאורה עולה שלא להסתכל ברשע זה לפנים משורת הדין, ולכן ריב"ק האריך ימים בזכות הקפדה זו.

שיטת הטורי אבן

[ב] אמנם הטורי אבן כאן במגילה סובר שהאיסור הוא מעיקר הדין, כפשטות דברי ר' יוחנן, אלא שאי אפשר לרוב עולם להיזהר בזה והיינו רבותא דריב"ק. והנה בהמשך הסוגיה, הגמרא מביאה שני אמוראים שאחד התפאר בכך שלא הסתכל בכותי, והשני התפאר בכך שלא עשה שותפות עם כותי. בענין השותפות עם כותי הביא הטו"א את הר"ן (ע"ז ז' א' בדפי הרי"ף) בשם הרמב"ן שאין איסור לא מדאורייתא ולא מדרבנן לעשות שותפות עם עכו"ם, ולכן מובן כיצד התפאר בכך האמורא דידן. והטו"א דן בדברי הר"ן, ואכמ"ל. לענין הסתכלות בכותי עוד נדון בכך לקמן באריכות. אבל לענין הסתכלות ברשע, כאמור ס"ל לטו"א שזה איסור מעיקר הדין, ורק קשה להזהר בכך. אמנם תמוה, דאם ריב"ק נזהר בכך, כיצד יתכן שיצחק לא נזהר בכך. תירץ בזה הטו"א ע"פ המדרש (ב"ר ס"ג י'), שיצחק טעה בעשיו וסבר שהוא צדיק גמור, שהיה עשיו שואל אותו כיצד מעשרים מלח ותבן, כידוע.

ברכה על בריות נאות כגון עכו"ם נאה או בהמות נאות

[ג] והנה איתא בגמרא בברכות (נ"ח ב'), "ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך ששכח לו בעולמו". ובירושלמי ברכות (פ"ט ה"א דף ס"ג ב') איתא "הרואה אילנות נאים ובני אדם נאים אומר ברוך שכן ברא בריות נאות בעולמו. מעשה ברבן

גמליאל שראה גויה אשה נאה ובירך עליה. לא כן אמר רבי זעירא וכו' לא תחנם לא תתן להם חן. מה אמר, אבסקטא? לא אמר! אלא [כך אמר], שכך ברא בריות נאות בעולמו. שכן אפילו ראה גמל נאה סוס נאה חמור נאה אומר ברוך שברא בריות נאות בעולמו. זו דרכו של רבן גמליאל להסתכל בנשים? אלא דרך עקמומית היתה וכו' והביט בה שלא בטובתו". התוס' בע"ז (כ' א' ד"ה הרואה), הביאו מהירושלמי את החידוש שגם על גמל סוס חמור אפשר לברך. והנה המעשה דרבן גמליאל בירושלמי מובא בנוסח קצת שונה בבבלי בע"ז (כ' א'), דהיינו שרבן שמעון בן גמליאל אמר על גויה נאה מה רבו מעשיך ה', ולכאורה לא בירך בשם ומלכות. והגמרא מקשה על רשב"ג אותן שני קושיות שהקשה הירושלמי על ר"ג, ולכאורה מתרצת באופן דומה. הקושיה האחת, מצד לא תחנם, לא תתן להם חן. ומתרצת שלהודות מותר. והשו"ע (יו"ד קנ"א י"ד) פירש "אסור לספר בשבחן אפילו לומר כמה נאה עובד כוכבי' זה בצורתו קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריו אבל אם מכיון בשבחן להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו מותר". הקושיה השנייה, כיצד הסתכל רשב"ג באשה, הרי זה אסור. והתירוץ, לא יכול היה רשב"ג להזהר, שכן פגע בה בקרן זוית, ובירושלמי הלשון היא דרך עקמומית היתה.

האם סתם נכרי נחשב לרשע

[ד] עד עתה התבוננו בב' סוגיות, הסתכלות בעכו"ם והסתכלות ברשע. עתה נראה שהמגן אברהם בא לחבר את הסוגיות. הנה השו"ע (או"ח רכ"ה אות י') משלב את הבבלי והירושלמי דמסכת ברכות הנ"ל, לענין ברכה על דבר נאה, "הרואה אילנות טובות ובריות נאות אפילו עכו"ם או בהמה אומר בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו". והמג"א (סק"כ ד"ה אפילו עכו"ם) מקשה, "אפילו עכו"ם?, והא דאמרין, אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע, הכא מיירי שרואהו, ומ"מ נראה דדווקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בצלמו ודמותו אסור, אבל ראייה בעלמא מותר, וכמ"ש ריש סימן רכ"ט ע"ש ובב"י [שצריך לברך על הקשת ומ"מ אסור להסתכל בה ביותר]. ואסור לומר כמה נאה כותי זה". א"כ המג"א מביא קושיה שלישית מעבר לשניים שהקשו בגמרא על מה שביירך רשב"ג על גויה נאה. ובמה שכתב בסוף דבריו, שאסור לומר כמה נאה כותי זה, רמז המג"א לקושיה והתירוץ הראשון, ולשו"ע יו"ד שהעתקנו לעיל, ועוד נדון בכך לקמן. לענין הקושיה והתירוץ השני עוד נראה לקמן שזה קשור לתירוץ המג"א בעיקר דבריו. אמנם בהקדם, לכאורה יש לתמוה מדוע לדעת המג"א העכו"ם שמזכיר השו"ע הוא בהכרח רשע. הרי בפשטות כל מקום שמוזכר כותי או עכו"ם הכוונה באופן סתמי לנכרי, לאינו יהודי. אמנם אם נכרי זה הוא באמת עובד ע"ז אזי הוא בודאי רשע, ואפילו נאמר שהוא אינו ע"ז אבל אינו שומר ז' מצוות בני נח, ג"כ הוא רשע. אבל נכרי השומר ז' מצוות בני נח בודאי שאינו רשע. והרי כאן לכאורה מדובר במי שאינו יודעים עליו דבר מעבר לכך שהוא אינו יהודי. אמנם יש לברר לענין המצוה לדון אדם לכף זכות עד שלא הוכח להיפך (עי' חינוך מצוה רל"ה בצדק תשפוט עמיתך), האם זה שייך בנכרי. לכאורה לא. הרי הגמרא בבבא קמא (ל"ח א') אומרת "א"ר אבהו אמר קרא עמד וימודד ארץ ראה ויִתֵּר גוים, ראה שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח, כיון שלא קיימו עמד והתיר ממונן". שמעינן שמעיקרא לא קיימו הנכרים את ז' מצוות ב"נ, וא"כ הם בחזקת רשעים, עד שלא נדע להיפך.

למהרש"א כל נכרי הוא מצד הטומאה ולכן אסור להסתכל בו

[ה] והנה יש לשאול, הרי האיסור להסתכל ברשע בודאי אינו מה"ת (דהרי הגמרא במגילה מוכיחה זאת מיהושפט), ושמה נאמר ספק דרבנן להקל. אבל מלבד שמדובר בחשש רחוק, נתבונן בסברת המהרש"א במגילה. אומר המהרש"א "אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע - והוא כענין קללת אלקים תלוי, ועל פי חכמי המקובלים כי הכרת פניהם ענתה במ שיש בצלם דמות מראה אדם צורה רוחנית לטוב או לרע, כפי מעשיו לצד הטהרה או לצד הטומאה, ואסור להסתכל לצד הטומאה על דרך אל תפנו אל האלילים, ומהאי טעמא קאמר בסמוך דלא אסתכלי בעובדי כוכבים שצורתו מצד הטומאה וכו'". הרי שהמהרש"א משמע שמדמה את העכו"ם לרשע. הרשע הוא לצד הטומאה מצד מעשיו, בעוד שהעכו"ם הוא לצד הטומאה מצד צורתו, ולכן הם שוים זה לזה. משמע שבנכרי אין טומאתו תלויה במעשיו אלא בעצם זה שהוא נכרי, ואפילו לכאורה יקיים ז' מצוות ב"נ. לפ"ז דברי המגן אברהם מבוארים היטב. ומובן ג"כ מה שהגמרא במגילה מביאה אמורא שאמר תיתי לי שלא הסתכלתי בכותי.

יופי אינו רק בפנים

[ו] והנה יש לדון שמה שאסור להסתכל באדם רשע, זה דוקא בפניו, כי שם שורה הטומאה, משא"כ באיברים אחרים שלו אין איסור. וא"כ י"ל שמה שהתיר השו"ע לברך על עכו"ם היינו על אבר נאה שלו מלבד פניו. ולפ"ז לא מתחילה קושית המג"א. ואין לדחות ולומר שבשאר האיברים מלבד הפנים לא שייך לדבר על יופי, שמפורש בכמה גמרות לא כך. דהנה כתוב בסנהדרין (ל"ח א'), "תנו רבנן להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולם

דומין זה לזה, אבל הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחבירו וכו', ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה, שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי היא". והנה לכאורה ישנה כאן סתירה מיניה וביה. לו היו פרצופיהן דומין, למה שאדם יאמר על אשה נאה - שלי היא. במה היא נאה יותר מחברותיה שיבוא לחמוד דוקא אותה. בהגהות יעקב עמדין בסוף המסכתא, מביא שני תירוצים. האחד, אשה נאה הכוונה במעשיה ובמידותיה, ובכך אינן דומות. תירוץ שני, שיכולה אשה להיות נאה מחברתה במראה זיו הפנים, אפילו שתואר הפנים וצורתם דומה. א"נ בגופה כגון שהיא בריאת בשר וחיותך איבריה נאים ובריאיים. למרות שהיעב"ץ סובר שהתירוץ הראשון עיקר, מ"מ מוכח שיופי הוא לאו דוקא בפנים. ראייה נוספת מצינו בגמרא דע"ז (י"ח א'), "דאמר רבי יוחנן פעם אחת היתה בתו [של רבי חנינא בן תרדיון] מהלכת לפני גדולי רומי, אמרו כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה בפסיעותיה". הרי שהגמרא אומרת שאפילו בפסיעות יש ענין של יופי. אמנם צ"ע אם אפשר לברך על כך, שהרי אפילו על אשה שאין גופה יפה שייך לשבחה בפסיעותיה, ולא ברור שאפשר לברך בכהאי גוונא.

עוד איברים נאים

[ז] והנה ישנם גם ראיות ברורות שדדי האשה הם מקום יופי. בברכות (י' ב') על גיחזי שאחז בהוד יפיה של השונמית, ורש"י פירש שם בדדיה. ובזוהר (בראשית מ"ה א'), "ושפירו דאתתא באינון שדים". ובמדרש (שהש"ר על פסוק ד' ח') "שני שדיך, אלו משה ואהרן, מה השדים הללו הודה והדרה של אשה, כך משה ואהרן הודן והדרן של ישראל. מה השדים הללו ניה של אשה, כך משה ואהרן ניון של ישראל וכו'". וגם על הצואר מצינו בזהר (ויגש ר"ט ב') "צוארך, דא בית מקדשא דלתתא, דאיהו קאים בתקונא דשפירו כקדלא לגופא, מה צואר איהו שפירו דכל גופא, הכי נמי בי מקדשא איהו שפירו דכל עלמא". הרי שאומר שעיקר יופיו של האדם הוא בצואר, ובית המקדש נמשל לצואר. הרי שמבואר שהיופי הוא לאו דוקא בפנים.

עוד ראיות ליופי בשאר איברים

[ז*] ועוד גמרא שמפורש בה ששייך יופי בשאר איברים, מצינו בנדרים (ס"ו ב'), "ההוא דאמר לה לדביתהו, קונם שאי את נהנית לי עד שתראי מאום יפה שביך לרבי ישמעאל בר' יוסי. אמר להם [רבי ישמעאל בר' יוסי] שמא ראשה נאה, אמרו לו סגלגל. שמא שערה נאה, דומה לאניצי פשתן. שמא עיניה נאות, טרוטות. שמא אזניה נאות, כפולות הן. שמא חוטמה נאה, בלום הוא. שמא שפתותיה נאות, עבות הן. שמא צוארה נאה, שקוט הוא. שמא כריסה נאה, צבה הוא. שמא רגליה נאות, רחבות כשל אווזא וכו'". הרי שמבואר בגמרא שנאה שייך לא רק במראה הפנים, אלא גם בשאר איברים, בחלקי הפנים וכן בחלקי הגוף. אמנם אפשר לחלק שמה שנקרא נאה בלשון בני אדם זה נוגע לדיני נדרים ולא לענין לברך שככה לו בעולמו, דלברך שככה לו בעולמו צריך שכל הדמות תהיה יפה, או לפחות הפנים, אבל לא סגי בחלק גוף נאה. דהרי הגמרא אומרת בריות טובות, ובריה יש לדון שזה דבר שלם, ואבר אחד לא מיקרי בריה. אבל מאידך אפשר לומר שסגי אפילו באבר אחד יפה, שהרי הברכה אינה מתייחסת לשלמות הדמות, אלא נובעת מהתפעלות הנפש שרואה דבר נאה, והנפש יכולה להתפעל גם מפרט נאה. ונוסח הברכה שככה לו בעולמו אין בו רמז לשלמות כללית בדוקא לאפוקי מנקודה נאה. אמנם קשה להכריע בכך, וצ"ע. עכ"פ על הצד שאפשר לברך גם על איבר נאה, לכאורה היה אפשר לתרץ את קושית המג"א ולומר שהשו"ע שהתיר לברך על עכו"ם, היינו בשאר איבריו ולא בפניו, כי דוקא שם שורה הטומאה. וצ"ל שלדעת המג"א זאת אוקימתא דחוקה בירושלמי ובשו"ע, דאם איתא ה"ל לפרש.

ג' נדרי ראייה

[ח] א"כ נמשיך מעתה במהלך שמה שהתיר הירושלמי והשו"ע לברך על עכו"ם, היינו אפילו על פניו וכל דמותו, למרות ששורה עליהם טומאה. והנה כהקדמה לבאור תירוץ המג"א, יש לשאול למה לא הקשה המג"א על פסק השו"ע (או"ח רכ"ד ס"ז וס"ח) לברך ברכה מיוחדת על חכמי אוה"ע וכן על מלכי אוה"ע. הרי כדי לברך עליהם צריך לראותם (עי"ש במ"ב סקי"א) שלפי הפמ"ג סומא שלא ראה מאורות מימיו לא יברך בשם ומלכות), ומאידך מצד גיותם הרי יש איסור לראותם. והנה נראה שישנם שלשה נדרי ראייה, ראייה בעלמא, הסתכלות לא בעיון, והסתכלות בעיון, ונבאר. ראייה בעלמא מתירה לברך את הברכה המיוחדת על מלכי האומות וכן על חכמי האומות. התבוננות שלא בעיון מתירה לברך שככה לו בעולמו על עכו"ם נאה, אבל ראייה בעלמא אינה מספיקה לברך ברכה זאת. והתבוננות בעיון בין בחכמי אוה"ע או במלכי אוה"ע או בעכו"ם נאה - אסורה. לכן רשב"ג שבירך על גויה נאה שפגע בקרן זוית, לא עבר איסור כי לא היה לו פנאי אלא להתבוננות קצרה

ללא עיון. ובזה מיירי השו"ע. אבל להסתכל בו ביותר ולהתבונן היטב בצלמו ודמותו אסור. אמנם כדי לבאר יותר יש לעיין בעוד כמה סוגיות.

איסור הסתכלות בכבוד ה' אפילו בעקיפין

[ט] והנה כבר הזכרנו שהמג"א מציין לעיין בסימן רכ"ט בענין האיסור להסתכל בקשת ביותר. מקור הלכה זו נמצא בחגיגה (ט"ז א'). איתא בגמרא "כל המסתכל בשלשה דברים עיניו כהות - בקשת בנשיא ובכהנים וכו' בזמן שבהמ"ק קיים שהיו עומדין על דוכן ומברכין את ישראל בשם המפורש". לא כתוב בגמרא שאסור להסתכל, אבל מסתבר שאם היה מותר לא היו עיניו כהות, וכהיית העינים היא עונש על מעשה האיסור. המכנה המשותף לכל שלושת האיסורים הוא שיש כאן בעקיפין הסתכלות בכבוד השי"ת, עי' בגמרא. ואיסור הסתכלות בכבוד השי"ת למי שאינו ראוי לכך ידוע מהפסוק (משפטים כ"ד י"א), "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו", ועי' שם בתרגום יב"ע ובמדרש (במד"ר ט"ו כ"ד), וכבר האריכו בכך ואכ"מ. והנה כבר הזכרנו לעיל את המדרש (ב"ר ס"ה י') שכהיית עינים נובעת גם מהעמדת תלמיד רשע או בן רשע, אבל אין זה נוגע לסוגייתנו, סוגיית הראיה וההסתכלות.

הסתכלות והסתכלות ביותר

[י] א"כ המגן אברהם מדמה את האיסור להסתכל באדם רשע לאיסור להסתכל בקשת. בשו"ע (רכ"ט א') כתוב, "הרואה הקשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו, ואסור להסתכל בה ביותר". הרי שהגמרא בחגיגה אומרת שאסור להסתכל בקשת, ומאיך יש לנו מצוה להסתכל בקשת על מנת לברך (המקור לכך הוא בברכות נ"ט א', עי"ש). הכיצד. והנה הב"י על אתר הביא מר' דוד אבודרהם (הלכות השבח וההודאה, עמ' שד"מ ד"ה מאי), שכתב שהרא"ש נשאל שאלה זו, והשיב שאין מסתכל כרואה, והרואה מברך ולא ניזוק, והמסתכל עיניו כהות. ולכן כתב הטור ואסור להסתכל בו הרבה, ובשו"ע כתב שאסור להסתכל בו ביותר. והנה מלשון הרא"ש המובא באבודרהם משמע שישנם רק שני גדרים, ראייה והסתכלות. אבל בטור כבר רואים שגם בהסתכלות גופא יש גדרים. דאל"כ יכול היה הטור לכתוב, הרואה הקשת אומר וכו' ואסור להסתכל בו. אבל הטור למעשה הוסיף מילה אחת - הרבה. אלא ע"כ הטור הבין שלא כל הסתכלות אסורה, אלא דוקא הסתכלות בעיון ובדקדוק. והנה יש מקום לטעון שהסתכלות מועטת היא ראייה בעלמא, ואין כאן ג' גדרים אלא רק ב', ראייה שהיא הסתכלות מועטת, והסתכלות בדקדוק. אבל פשטות הלשון היא שראיה לחוד והסתכלות לחוד, ואפילו הסתכלות מועטת אינה ראייה בעלמא. אם כן לכאורה ישנם שלשה דינים בדיני ראייה, ראייה בעלמא, הסתכלות, והסתכלות ביותר. בראיה בעלמא בודאי שאין איסור, ולכן המגן אברהם לא היה קשה לו על מי שרואה חכמי אומות העולם או מלכי אומות העולם כיצד הוא מברך, כי שם ראייה בעלמא מספקת ואין צורך בהסתכלות. וה"ה בקשת, בראיה בעלמא סגי ויכול לברך. אבל מי שרואה בריה נאה, ראייה חטופה בלא התבוננות כלל, אינה יכולה לחייב ברכה. דהרי להתרשם ולקלוט יופי צריך הסתכלות כל שהיא. ומי שלא קלט את היופי אינו יכול לברך. לפי זה אפשר אולי לחדש שנחלקו הבבלי והירושלמי אם פגיעה בפתאומיות מחייבת ברכה. הרי ראינו שלפי הבבלי רשב"ג לא בירך שככה לו בעולמו, אלא אמר מה רבו מעשיך ה'. בעוד שלפי הירושלמי בירך ר"ג ברכה ממש. ויש מקום להסתפק מהי ההסתכלות שבפחות ממנה א"א לברך, ואפשר שלדעת הבבלי פגיעה בקרן זוית אינה מספקת לברכה והירושלמי חולק.

סתירה בהלכות נשיא

[יא] והנה גם בנשיא ישנן הלכות סותרות. מחד בגמרא בחגיגה כתוב שהסתכלות בנשיא מכהה את העינים. ומאיך כתוב "והיו עיניך רואות את מוריך" (ישעי' ל' כ'). ובהוריות (י"ב א') ילפינן מפסוק זה שתלמידים היושבים לפני הרב צריכים להתבונן בפיו היטב. ובעירובין (יג ב') אמר רבי "אמר רבי האי דמחדדנא מחבראי דחזייתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואילו חזייתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי, דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך". אמנם יש לחלק בין נשיא לרב, ואפשר שדוקא בנשיא נאמר שעיניו כהות. א"נ, גם אם נאמר דאין חילוק בין נשיא לרבו, יש לומר שיש הבדל בין הסתכלות לשם הסתכלות לבין הסתכלות כדי להבין היטב מה הרב אומר (עי' מהרש"א שם בעירובין). אבל קשה לתרץ שברבו מדובר בראיה בעלמא, דבהוריות לא משמע כן. והנה הנצי"ב בהעמק דבר (סוף פרשת כי תשא), מחדש שזה שמשה שם המסווה על פניו בדברו עם בני ישראל היינו "משום שבאמת היה אסור להסתכל בו כדאי' בחגיגה דט"ז כל המסתכל בנשיא עיניו כהות שנאמר ונתתה מהודך עליו. ורק בשעת מצוה וד"ת לא הזיק". א"כ לפי זה מיושבת היטב הסתירה. עכ"פ דין איסור הסתכלות בנשיא אינו מובא ברמב"ם ובשו"ע.

האידינא האיסור להסתכל בכהנים הוא משום היסח הדעת

[יב] נתבונן עתה בסוגיה דאיסור הסתכלות בכהנים המברכים. בשו"ע כתוב (קכ"ח כ"ג), "בשעה שהכהנים מברכים העם, לא יביטו ולא יסיחו דעתם וכו', והעם יכונו לברכה ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים ולא יסתכלו בהם". והרמ"א כתב "וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם, ע"כ נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית, ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית שלא יסתכלו העם בהם". והנה במשנה במגילה (כ"ד ב') כתוב "כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו וכו' מפני שהעם מסתכלין בו". ורש"י פירש שם שהאיסור לישא כפיו משום שהעם מסתכלין בו, הוא מצד הגמרא בחגיגה, שהמסתכל בכהנים עיניו נעשות כהות. אבל התוס' בחגיגה (ט"ז א' ד"ה בכהנים), חולקים על רש"י, כי האיסור בחגיגה הוא דוקא בכהנים בבית המקדש שמברכים בשם המפורש. ומה שאסור לבעל מום לישא כפיו זה מצד היסח הדעת, שהעם מסתכלים במומו ומסיחים דעת מברכתו. וכל האיסור בגבולין להסתכל בכהנים הוא רק מצד היסח הדעת, וחשש לעיניו כהות לא שייך האידינא כלל. וכן מוכח בירושלמי על המשנה הנ"ל במגילה (פ"ד ח"ח דף ל"ב ב', וסוגית הירושלמי מובאת גם בתענית פ"ד ה"א דף י"ח א'), שכל האיסור להסתכל הוא מצד היסח הדעת (עי' ברידב"ז על הדף במגילה). ועוד מוסיף הירושלמי שהאיסור להסתכל אינו רק בידיים אלא גם בפנים. משמע שעניו כהות בכהנים במקדש הוא בעיקר בהסתכלות בידיים, ולכן איצטריך לומר דמצד היסח הדעת האיסור הוא גם בפנים. וכתוס' משמע ברמב"ם (הלכות תפילה פי"ד ה"ז), וכן כתב הב"י (קכ"ח).

חילוק בין ראית כהנים לראית קשת

[יג] והמג"א (קכ"ח סקל"ה) אחר שהביא הטעם שלא להסתכל הוא משום היסח הדעת, הוסיף כסניף שגם כזכר למקדש ראוי שלא להסתכל כלל, מפני ששם אפילו ראייה בעלמא אסורה. יוצא לפי המג"א שדין כהנים במקדש חמור מדין קשת, שבקשת ראייה בעלמא מותרת ובכהנים במקדש ראייה בעלמא אסורה. ולכאורה קשה, הרי הגמרא בחגיגה לא עשתה חילוק בין קשת לכהנים, ומנין למג"א לחדש חילוק. לכאורה הסברא הפשוטה לחלק היא שבקשת א"א לברך ללא ראייה כלשהיא, משא"כ בכהנים אין צורך לראות כלל. אבל ביתר עומק, הגמרא בחגיגה מביאה פסוק (יחזקאל א' כ"ח) "כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה'". שמעין שהקשת אינה מראה כבוד ה' אלא כמראה כבוד ה', בכ"ף הדמיון. משא"כ בזמן שהמקדש היה קיים והיו הכהנים מברכים את ישראל בשם המפורש, שם יש בעצם גילוי כבוד השכינה מצד עצמו. כלומר, אם הקשת עצמה היתה מראה כבוד ה', גם ראייה בעלמא היתה אסורה, סוף כל סוף הוא רואה את כבוד ה'. אבל הקשת אינה כבוד ה' עצמו, רק שמתוך ההסתכלות בקשת המתבונן גיע למראה כבוד ה'. לכן דוקא הסתכלות עמוקה, התבוננות מעמיקה אסורה, אבל ראייה בעלמא מותרת. לכן, למרות שהגמרא נוקטת אותם בהדי אהדדי, אבל בכל אחד האיסור לפי גדרו.

חילוק בין צלם לדמות

[יד] לפי החילוק הנ"ל בין קשת לכהנים, יש מקום לדון על מה שהמג"א מדמה דין רשע לדין קשת, וסובר שכמו שאסור להסתכל בקשת דוקא התבוננות ביותר אבל בראייה בעלמא מותר, הוא הדין ברשע שראייה בעלמא מותרת. וקשה, דמנליה למג"א לדמות את הרשע לקשת, שמא יש לדמות את הרשע לכהנים, ואפילו ראייה בעלמא אסורה. הרי מכך שאת הכהנים אסור לראות כלל, מוכח שהגדרה אינה שראייה בעלמא אין עליה שם ראייה כלל, אלא ודאי דאפילו ראייה בעלמא יש לה חשיבות. א"כ מנלן שמותר בכלל לראות רשע. עכ"פ לפי מהלך המג"א שראייה בעלמא ברשע מותרת, צ"ל דזה שריב"ק לא הסתכל ברשע היינו שלא הסתכל ביותר, אבל בראייה בעלמא בודאי ראה רשעים. משא"כ יצחק, צ"ל שהתבונן בעשו ביותר ולכן כהו עיניו, דהרי כפי שביאר הטורי אבן, יצחק טעה בעשיו. והנה נתבונן ביתר דיוק בלשון הגמרא במגילה. ריב"ק אמר שמימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע. בעוד שר' יוחנן אמר שאסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע, כלומר ר' יוחנן הוסיף מילת צלם שלא אמר ריב"ק. ונראה לפרש שהסתכלות בצלם דמות אדם רשע, היינו התבוננות ביותר, בעוד שהסתכלות בדמות היינו התבוננות שלא ביותר. הרי שמבואר כאן שהאיסור הסתכלות בעכו"ם הוא להסתכל על הרשע הפנימי שלו, ולכן צריך התבוננות ביותר. ולכן אין סברא לאסור להסתכל ברשע כלל. ולכן המג"א דימה את הדין של רשע לדין של קשת ולא לדין של כהנים. ולכן התבוננות שטחית ברשע אין בה איסור, אלא שכמעשה חסידות ריב"ק נמנע גם מזאת ולכן האריך ימים, אבל מראייה בעלמא לא נזהר וגם א"א להזהר. לפ"ז מהלך זה אפשר לומר שיצחק, שעליו אמרה הגמרא שהסתכל בעשיו הרשע, ולא הזכירה הגמרא לא צלם ולא דמות, ראיתו בעשיו היתה כעין ראייה בעלמא, אלא ביחס לעיניו של יצחק הרי שגם מראה קלוש כזה כהו את עיניו. וצ"ע בדיוק זה, דמאיך הרי כפי שאמר הטו"א יצחק טעה בעשיו, א"כ מנין ידע להזהר שלא

מהלך חדש שהכל תלוי בטעם ההסתכלות

[טו] איברא שכל הסוגיה כאן מרחפת בין הלכתא לאגדתא. הרי כל היסוד של המג"א שבא להשוות גוי לרשע, לכאורה אינו מבוסס על גדרים הלכתיים. סברת המהרש"א ודאי שעל דרך האגדה היא נכונה, אבל לקבוע ע"פ זה הלכה צ"ע. אמנם גם המרומי שדה (במגילה כ"ח א') כתב בפשיטות שגוי לא עדיף מרשע ישראל. אבל יש כאן נקודת חידוש להפוך את התפישה של גוי מצד הפנימיות להגדרה של רשע לדינא, וצ"ע. והנה לכאורה יש כאן מקום לסברא אחרת לגמרי ולפיה ללמוד את הסוגיה באופן שלא יהיו קושיות וסתירות, אמנם שלא בדיוק בדרכו של הרא"ש. דהנה הזכרנו לעיל שהבבלי (ע"ז כ' א') והירושלמי (ברכות ס"ג ב'), הקשו שני קושיות, והראשונה מצד לא תחנם, לא תתן להם חן. והזכרנו שם מה שתירצו, דהיינו, שלא בא החכם לברך ולשבח את אותה גויה נאה, אלא בא לשבח ולהודות לקב"ה. ודייקנו שם תירוץ זה בלשון השו"ע (יו"ד קנ"א י"ד). וכן הזכרנו שם שהמג"א שאסר לומר כמה נאה כותי זה, היינו בגלל קושיה זו גופא. עומק הדבר. ביארנו לעיל באריכות שהאיסור להסתכל בקשת הוא משום שיש איסור להסתכל במקום כבוד ה', "כבוד אלקים הסתר דבר" (משלי כ"ה ב', ועי' רש"י שם), "ולמכסה עתיק" (ישעי' כ"ג י"ח, ועי' פסחים קי"ט א' וברשב"ם שם). וכבר הזכרנו לעיל את הסכנה בכך כפי שהאריכו בכך מפרשי הפסוק (משפטים כ"ד י"א), "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו". א"כ ישנה בחינה של כבוד ה' שחובה להסתירו ואסור להסתכל בו. ומאותו טעם אסור להסתכל בנשיא ואסור להסתכל בכהנים בעת שמברכים. מפני ששם מתגלה כבוד ה'. והנה על אותו משקל אבל להיפך, הוא האיסור להסתכל ברשע. בעוד שלהסתכל בכבוד ה' זהו זלזול בכבודו ית', הרי להסתכל ברשע, פירושו לתת לו כבוד. כלומר, האיסור אינו מדין הסתכלות, שהמסתכל מטמא עצמו ומכהה עיניו, אלא האיסור הוא מחמת הכבוד שהוא נותן לרשע. אבל בארנו שאפשר גם להסתכל ברשע באופן שאין בכך נתינת כבוד לרשע, אלא נתינת כבוד לשי"ת, ולכן יכול היה אותו חכם לשבח ולברך על אותה מרשעת נאה. וא"כ יש לומר שגם בקשת ישנה אפשרות להסתכל באופן של היתר. דזה שהסתכלות בקשת היא זלזול בכבוד ה', ולכן אסורה ומכהה עיני המסתכל, ומותר לברך על הקשת רק לאחר ראייה חטופה ותו לא, הני מילי כאשר ההסתכלות היא לצורך המסתכל, שזה אסור ומסוכן. אבל המסתכל בכבוד ה' לכבוד ה', אזי אין פגם של הסתכלות בכבוד ה', וממילא מותר לברך לא רק לאחר ראייה חטופה אלא מותר גם להסתכל ממש. כאשר המסתכל מסתכל בכבוד ה' לצרכו זה פגם בכבוד ה', משא"כ כאשר הוא מסתכל בכבוד ה' לצורך הברכה, אין כאן פגם בכבוד ה'. אמנם הרא"ש לא למד כך, ולדעתו אין נפקא מינא למה האדם מסתכל. אבל לכאורה אפשר ללמוד באופן שונה. השאלה היא מה סיבת ההסתכלות. למשל, אם האדם מסתכל בנשיא מצד והיו עיניו רואות את מוריך, לצורך דמחדדנא טפי, או כדי שלא לאבד מילה מדבריו, אז זה לצורך כבוד ה', אזי אין בזה איסור (וזו סברא קרובה למה שהבאנו לעיל בשם ההעמק דבר בסוף פרשת כי תשא). אמנם עד כמה שהוא מסתכל בנשיא לכבוד עצמו, שהוא משתוקק לראות את הכבוד, בזה ישנה נקודה של איסור.

הסתכלות ברשע אסורה מצד נתינת כבוד לרשע

[טז] נחזור לסוגיית ההסתכלות ברשע. הזכרנו שמה שאסור להסתכל ברשע זה מחמת שיש איסור לתת כבוד לרשעים, והסתכלות שהיא ראייה בעלמא בלי התבוננות אין לה גדר של כבוד. אבל התבוננות בדבר מחשיבה אותו ומעניקה לו כבוד. נביא מספר ראיות לכך שאסור לכבד רשעים. בתוספתא בעבודה זרה בסוף פרק ז' מבואר שכל המכבד את הרשע הרי זה כעובד עבודת כוכבים. עוד מצינו במכות (משנה י"ב ב') שרוצח שגלה ורוצים לכבדו, צריך לומר להם רוצח אני. ופשטות הטעם מפני שאין ראוי לכבד רוצח, ואפילו רצח בשוגג. עוד סוגיה מצינו בסנהדרין (נ"ב א') באביה של בת כהן שזינתה, שדורשת הגמרא "מה תלמוד לומר את אביה היא מחללת, שאם היו נוהגין בו קודש - נוהגין בו חול. כבוד - נוהגין בו בזיון. אומרין, ארור שזו ילד. ארור שזו גידל. ארור שיצא זו מחלציו". וישנן עוד ראיות. עולה מכל זה שהתבוננות ביותר ביופי שבדבר, האי גופא מכבד אותו. וזה האיסור של להסתכל בפני אדם רשע. כי ככל שההסתכלות בדבר עמוקה יותר, מתגדל הכבוד של אותו דבר. משא"כ הסתכלות קלה, וכ"ש ראייה בעלמא אין בה איסור כי אין בזה נתינת כבוד. מהלך זה שונה ממהלך הרא"ש בכך שאינו ממקד את האיסור מצד הסכנה למתבונן אלא ממקד את האיסור מצד נתינת כבוד לדבר שאינו ראוי לכבוד.

כבוד בית המקדש

[יז] הנה הגמרא בריש חגיגה דנה במצות ראית בית קדשנו ותפארתנו, "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך", פסוק הנמצא ג'

פעמים בתורה, במשפטים (כ"ג י"ז), בכי תשא (ל"ד כ"ג), ובראה (ט"ז ט"ז). על חורבנו אנו אומרים במוסף שבת ראש חודש "ונוטל כבוד מבית חיינו". וכמו שידוע, מקום בית המקדש נקרא בחינה של כסא הכבוד (עי' פסחים נ"ד א' על הפסוק בירמי' י"ז י"ב). כסא הכבוד הוא אותו המקום ששם העליון והתחתון מתחבר. בכסא הכבוד שם שרשי הנשמות, והוא המקום שהנשמות מחוברות בבורא יתברך שמו. הגילוי שלנו כלפי הקב"ה הוא מצד הכבוד מלא עולם. לכן כאשר חרב בית המקדש, לרוב השיטות אין דין להגיע למקום, כי נוטל כבוד מבית חיינו, ומצות הראיה היא לראות את הכבוד (עי' בקונטרס משוש כל הארץ לר"ש דבליצקי שכותב שהמצוה לעלות לרגל אינה נוהגת בזמן הזה מעיקר הדין לא מדאורייתא ולא מדרבנן, אבל נוהגת בתורת מנהג, עיי"ש למקורות). ויש לשאול, למה לא נאסרה הראיה במקדש כמו האיסור להסתכל בקשת וכו'. אלא זה גופא מה שנתבאר, שראיה שהיא לראות את כבוד ה', לצורך כבוד ה', הוא גופא הדין של ראייה של קדושה, היא גופא המצוה. ולכן לא די שאין בזה איסור, אלא שמברכים על הקשת. משא"כ כבוד שהוא כבוד עצמו היא נקודת האיסור. ואין נפקא מינא אם הרשע מרגיש שמתבוננים בו, אלא עצם ההסתכלות היא מעשה הכבוד. כמו שיש דין לחלל ע"ז ולקרוא לה בשמות גנאי (עי' טור י"ד סימן קמ"ו), ואין נפ"מ אם הע"ז רואים או שומעים זאת. הדין בעצם הוא שלא לכבד אותה מול הקב"ה. וגם אם הרשע הנאה מתבייש שמתבוננים בו, מ"מ ההתבוננות היא מעשה כבוד. כי ישנה כאן נקודה של שינוי מפליא שהמתבונן מצא כאן וזה גופא הכבוד. גם התבוננות בליצן מכבדת אותו בליצנותו. כל הסתכלות מעמיקה בדבר פירושה שהמתבונן מצא כאן וזה גופא הכבוד. כי למה שאין ערך בעיני האדם אינו טורח להתבונן בו. ואפילו אדם מתבונן בדבר בצורה בקורתית, עדיין ברור שהוא מחשיב אותו ומכבד אותו בכך שהוא מוצא אותו ראוי לבקורת.

גל של עצמות

[יח] הנה מצינו כמה פעמים בגמרא שחכם נתן עיניו במאן דהוא ועשה אותו גל של עצמות (עי' למשל ברכות נ"ח א'). א"כ ישנה כאן התבוננות מעמיקה ברשע, ואיך היא מותרת. אמנם התירוץ הוא פשוט. האיסור של הסתכלות היא כאשר היא מביאה לכבוד. אבל כאשר ההתבוננות הורגת, אזי פשיטא שאין ההתבוננות מעניקה כבוד לרשע. עצם המעשה מעיד שהוא היפך של כבוד, ולכן אין בזה שום איסור. ואין מסתבר כלל לומר שמה שנתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות היה בראיה בעלמא, בלי התבוננות יתרה. זו סברא רחוקה.

הסתכלות בנשים

[יט] עד"ז יש לישב שאלה נוספת הנוגעת להסתכלות בנשים כשרות. האיסור בזה מתחלק לשני דינים, האחד מצד "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (עי' בה"ל סימן א' ד"ה הוא כלל באות ו'). והשני, מצד "ונשמרת מכל דבר רע, שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה" (כתובות מ"ו א', ע"ז כ' ב'). מאידך מצינו בקידושין (מ"א א') "אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו". וכן פסק הרמב"ם בהלכות אישות (פ"ג הי"ט), ובהלכות איסורי ביאה (פכ"א ה"ג). והנה אם ראיתה יביאנו להרהור, אה"נ אפשר שאסור לו לראותה וצ"ע. אבל אפילו ראיתה לא יביאנו להרהור, מדוע עצם ההסתכלות מותרת. והתשובה היא כי כל האיסור של ההסתכלות היא כדרך זנות, כלשון הרמב"ם באיסורי ביאה, "ומותר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה בין בתולה בין בעולה כדי שיראה אם היא נאה בעיניו ישאנה ואין בזה צד איסור ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, אבל לא יסתכל דרך זנות", (ועיי"ש בראב"ד). חזין א"כ שעד כמה שהוא מסתכל לצורך משהו אחר, מעיקרא אין כאן איסור. על אותו משקל ברשע, כל איסור ההסתכלות בו הוא כאשר ההסתכלות מעניקה לו כבוד, אפילו שאין המסתכל מתכוון לכבודו, מ"מ עצם המעשה הוא מעשה של כבוד. אבל עד כמה שניכר שההסתכלות אינה לצורך כבוד, כמו בנתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות, אין בזה איסור.

- [תולדות] 1]
- [סוגיות בפרשה] 2]

Source: <https://bilvavi.net/shiur/006-תולדותאיסורהסתכלותברשע>

Links

- [1] <https://bilvavi.net/toldos>
[2] <https://bilvavi.net/sugios>